

Anarhistička biblioteka
Anti-Copyright

Bizmarksizam

Erich Mühsam

Erich Mühsam
Bizmarksizam
1923

Vidici 2,3,4/1985

Prijevod: Dubravko Grdešić. U tiskanom obliku objavljeno u časopisu Vidici broj 2,3,4/1985, temat Njemački anarhizam.

anarhisticka-biblioteka.net

1923

Sloboda je religijski pojam. Tko je revolucionar s ciljem slobode, religiozan je čovjek. Biti revolucionar, a ne biti religiozan, znači revolucionarnim sredstvima težiti za drugim negoli slobodarskim ciljevima. Drukčije rečeno: Revolucionarna odlučnost može potjecati iz duševne nevolje, iz osjećanja nepodnošljivosti prinude, zakona i depersonalizacije – tada je ona religiozna; ona može također potjecati iz trijeznog proračuna svrsishodnosti, ako se među njegovim faktorima revolucija pokazala kao nezaobilazno sredstvo – tada je ona pozitivistička. Pozitivist – to je crkveni čovjek u suprotnosti prema religioznom, poricatelj divljine, zanosa i utopije: dogmatik i fatalist, kojemu se sloboda čini malograđanskom fantazijom, a borba za opstanak odredbenim mjerilom.

Ovdje se govori o revolucionarima čiji je revolucionarni cilj sloboda. Sloboda je društveno stanje, čiji fundament tvori dobrovoljni sporazum ljudi o zajedničkom i uzajamno dopunjavajućem radu i o uzajamnom jamstvu života i njegovih dobara. Društveno stanje slobode počiva na slobodi osobe, sloboda pak pojedinca nalazi svoju granicu u slobodi ukupnosti; jer ondje, gdje svi ljudi nisu slobodni, ne može nitko biti slobodan. Borba za tu slobodu, koja je nespojiva s bilo kojim oblikom vlasti, zakonske prinude, raspoređene discipline ili državnog nasilja, religiozna je ideja anarhije. Za njeno ozbiljenje potreban je revolucionarni prevrat osnovā društvenoga zajedničkog života ljudi, to će reći stvaranje materijalne baze na kojoj je moguća jedino sloboda: to je ekonomska jednakost. Mi smo anarhisti socijalisti, kolektivisti, komunisti, ne zato što bismo u ravnomjernom reguliranju radnog učinka i raspodjele proizvoda vidjeli ispunjen posljednji zahtjev ljudskoga blaženstva, nego zato što nam se nijedna borba za duhovne vrijednosti, za produbljenje i diferenciranje života ne čini mogućom – a upravo je ta borba smisao slobode – dokle se god ljudi rađaju i odrastaju u nejednakim uvjetima, dokle se god duhovno bogatstvo može utapati u materijalnom siromaštvu, duhovna i duševna bijeda blistat će u sjaju kupljene moći i obrazovanja kao bogatstvo.

Jednakost nema s onim što se danas zove demokracija ni najmanje veze. Jednakost građanske demokracije ograničava se na priznanje da se svaka glasovanju pripuštena osoba treba brojiti kao jedna glasačka jedinica. Pri tome je većina glasova samorazumljivo uvijek zajamčena klasi koja svojim privrednim privilegijama ovlađava gotovo ukupnim aparatom utjecaja; povrh toga su pak institucije, za koje se smije biti izabran, po svojoj vrsti prikladne samo za to da održavaju postojeće i njime upravljaju. Pa neka većina birača i glasuje s revolucionarnim namjerama, izabrani, ma kojom programatskom uvjerenju pripadali, ne mogu u svojim korporacijama nikad djelovati drukčije negoli konzervativno. Socijalizam i sloboda ne mogu se postići na putu demokracije; demokracija pak u smislu slobode i jednakosti moguća je samo na tlu bez ostatka ozbiljenoga socijalizma. Tu pravu demokraciju, koja znači gospodarstvo ukupnosti nad samom sobom, a to je samoovladavanje svakog pojedinca u svijesti njegove društvene misije, uvjetuje privredna i pravna jednakost, koja je pretpostavka svake i sveukupne slobode.

Nigdje u svijetu ne uživa religiozni poriv za slobodom veće uvažavanje nego kod Nijemaca. Pozitivizam, što ga je kao filozofijski princip osnovao Francuz Comte, našao je svoje realno hranjivo tlo u zemlji koja je već bila doživjela pobjedu brutalnog racionalista Martina Luthera nad žarkim svjetskim goropadnikom Thomasom Münzerom. To je cijela povijest Njemačke: uvijek i posvuda razgazi shema i formula živi duh, školska mudrost razgazi impuls unutar-njega znanja, crkva razgazi religiju. Najjači duh njemačkog genija, Goethe, ne imponira Nijemcima svojom apolonskom prirodom, nego svojim robusnim shvaćanjima života, i oni ga poštuju jer je svoj fenomenalni razum umio tako dobro građanski zaodjenuti i jer je više učitelje opskrbljivao ugodnom frazom utoljenog apetita da ondje, gdje je jednakost, ne može postojati nikakva sloboda. O najprisnijim duhovima onoga vremena, Hölderlinu i Jeanu Paulu, Nijemac malo zna, a zašto se pokušaj romantičara da od koraka čizama pruske ornosti pobjegnu u mitologiju i misticizam preokrenuo u bljutavu sentimentalnost, da bi ga naposljetku literatstvo Börnea

teorijskim spisima nigdje ne bavi socijalizmom, on se iscrpljuje u analizi i kritici kapitalizma. Time što on pak polazi od Hegelova nauka umnosti svega što jest i tvrdi neizbježnu nužnost kapitalističkoga razdoblja, štoviše, njegov daljnji razvoj do kulminacijske točke u budućnosti, čini osnovom svog naučavanja o revoluciji, potvrđuje on ponajprije sve pretpostavke kapitalizma, i tako potvrđuje državu, centralizam, načelo autoriteta, sve na čemu počiva kapitalizam. Proletarijat ne može doći do slobode i socijalizma prije nego što se i u ideji oslobodi države. On se ne može osloboditi države prije nego što u svojoj vlastitoj borbi za oslobođenje odbaci nauke (akuzativ množine od nauk; doktrine, njem. die Lehren; op. prev.) koji su oslonci svake vjere u državu: autoritet i disciplinu, centralizam i birokratizam, pozitivizam i fatalizam. Znanost, kaže Bakunjin, mora rasvijetliti život, a ne njime vladati. Voditeljica u borbi neka proletarijatu ne bude poreciva znanost marksizma, koji nije ništa drugo negoli bizmarksizam, nego neporeciva religiozna vjera u svoje pravo i svoju snagu, mržnja protiv izrabljivanja i volja slobodom!

ako ljudi pripreme ono nužno za stvaranje revolucionarnih uvjeta. “Smrtna kriza kapitalizma“ nije za mene pojava providnosti božje, koja bi nas mogla opravdati da mirno promatramo kako će se postojeći privredni sustav automatski slomiti i na njegovu mjestu jednako tako po volji božjoj i neizbježno procvasti novi socijalistički, u slijedu marksistički izračunatih “faza“. Od te krize ja pak zapažam nesumnjive pojave, od kojih je prva i nerazumljiva bila svjetski rat, sa svojim za kapitalističku mašineriju nepopravljivim posljedicama; spoznavanje te krize nema veze s fatalizmom, nego obvezuje na zahvaćanje, kako beštija što krepava ne bi u agoniji uništila klice iz kojih izrasta revolucija, socijalizam i sloboda. Crkvanje kapitalizma u njegovoj dosadašnjoj formi nipošto ne uvjetuje nastajanje socijalizma na njegovu mjestu. Neki drugi, možda bolje organizirani kapitalizam može, ako revolucionarni socijalisti smrtnim udarom ne ubrzaju smrtnu krizu, vrlo dobro izrabljivanju u promijenjenim oblicima stvoriti nove i još proširene mogućnosti. Ostane li država u bilo kojem liku na životu, tada kapitalizam i s njim pozitivizam, crkvenjaštvo života, jednom riječju bizmarksizam, ima slobodno polje.

Ali smrtna bolest kapitalizma ujedno je i smrtna bolest marksizma. Danas radnički pokret, dakako, osobito u Njemačkoj, gotovo beziznimno stoji na tlu toga fatalističkog nauka, i socijaldemokraci i neovisni, desni i lijevi boljševički komunisti, KP-isti i unionisti svih nijansi, u raskoši rabulistike od koje se diže kosa na glavi, jedni drugima tumače bibliju zajamčeno znanstvenog socijalizma, Marxovu doktrinu. Dirati u samu biblijsku riječ, sumnjati u spasonosnu istinu ukupnog marksizma, to se ne usuđuje nitko od svih njih, to je među socijalistima takav zločin, kao kod Bismarckovih epigona nijekanje nužnosti velikopruskog Njemačkog Carstva. I gle: tu nužnost ne potvrđuje nitko nigdje tako uvjerljivo kao socijaldemokratski i komunistički marksisti. One 1918./19., ove 1923: bizmarksizam na cijeloj liniji!

Treba li se tomu čuditi? Marksizam se — Landauer snažno upućuje na to u svom divnom “Pozivu na socijalizam“ — u svim svojim

i Laubea pokopalo u pozitivizmu — nad tim se ljudi ne zamišljaju. Mlada Njemačka — bio je to književni pozitivizam, zaoštren hegelovstvom.

Pozitivizam, filozofija trijeznih danosti, koja naposljetku učenost brka sa zbiljom, i hegelizam, uniformno metternichovstvo duha*, čije apodiktičke apstrakcije i dijalektičke opsjene produciraju ludilo da se sve zbiljsko smatra umnim — oba ta misaona okova morala su se istovremeno staviti na volju Nijemcima, kako bi se uništilo njihovo najbolje svojstvo, kozmopolitizam, i pustilo da na njegovu mjestu, u onom duhovnome, kao i u političkome, izraste centralizam, nacionalni *reglément* (franc.; ukupnost propisa, pravilnik, poslovnik rada koji određuje rad sjednica, skupština, popis pravila neke službe; Rječnik stranih riječi V. Anića i I. Goldsteina, Novi Liber, Zagreb, 1999, str. 1082; op. prev.), “državna svijest“. Prustvo, luterstvo — u drugoj polovici 19. stoljeća, kad se kapitalizam u Njemačkoj počeo industrijalizirati, rodila se iz banalnosti najkonkretnije i po izvitoperenosti najapstraktnije od svih filozofija teorija njezine duhovne napuštenosti, i u kapitalističkim oblicima rasplamsala klasna borba u Njemačkoj, vidjela je kako protivnici na objema stranama potežu isto filozofijsko uže — samo što su ga obje dohvatile na suprotnim krajevima.

Bismarck je raskolio Njemačku i stvorio centralnu tvorevinu Reich s pruskim kraljem kao carom na vrhu, pripremajući tako tlo za nesmetani razvoj kapitalističkog posjedničkog monopola; Karl Marx raskolio je Radničku internacionalu, izbacio Bakunjinu i sve revolucionare, koji su imali više povjerenja u samoodgovornost proletarijata, u negovu volju za slobodom i njegovu snagu odluke negoli u računске vještine menadžera revolucije sa stalnom plaćom i učinio je od religije socijalizma crkvu socijaldemokracije. Bismarck je aranžirao tri rata kako bi agrarnim, industrijskim i burzovnim kapitalistima stvorio potrebnu slobodu kretanja za izrabljivanje ljudske radne snage; Marx je napisao za vrijeme njenog nastanka majstorsku, ali vrlo profesorsku analizu kapitala, koju je garnirao od Hegela posuđenom apstraktnom filozofijom, prema kojoj je

kapitalizam prirodno nužna konzekvenca razvitka čovječanstva koji se odmotava po niti historijske dijalektike, a historijski materijalizam uvjetuje njegovo bujanje do preobilja, koje će ga pomoću neizbježne proleterske revolucije samo od sebe potaknuti da prsne. Bismarck je prakticirao poglavarsku državu, čiji se fundament moći oslanjao na zapovjedničku vlast podoficira nad regrutima; Marx je u partiji i sindikatima kopirao disciplinu i dril, subordinaciju kasarske države i preuzeo je k tomu od Katoličke crkve nepogrešivost pape i slijed stupnjeva u *avancementu* (franc.; napredovanju u karijeri; op. prev.) prema stupnju odane pobožnosti. Bismarck je na kraju uredio svoju državu prema načelu najautoritarnijeg centralizma, kako je odgovaralo željama i interesima izrabljivačke buržoazije, a Marx je proklamirao taj oblik organizacije kao onaj oblik "radničke države" koji je također primjeren proletarijatu nakon osvajanja vlasti.

Tako su u novom Njemačkom Carstvu iz istoga korijena izrasla dva neprijateljska stabla, jedno pustoga i fantazije lišenoga nauka o autoritetu; hranjeno od jednakih snaga, misaone i oduševljenja lišene discipline i pretencioznoga i posvema neplodnog birokratizma; oba odlučna da suzbiju nacionalni kapitalizam drugih zemalja, Marx revolucionarne socijaliste, koji nisu htjeli primijeniti ni Marxovu fatalističku teoriju ni Bismarckovo opće izborno pravo, niti osvajati ikakve države, nego su sve nastojali razoriti, da bi umjesto njih nikakvim državnim granicama neodvojenim radnim ljudima dali da produciraju i konzumiraju prema vlastitim odlukama. Najbolnija sličnost obaju stabala, koja je u Njemačkoj težila prema zvijezdama kao bismarckovska državna moć i kao marxovski doktrinarni radnički pokret, koje im nisu svijetlile, bio je potpun nedostatak bilo kakve stvaralačke originalnosti, potpuna odsutnost bilo kakvoga religioznog žara, u biti i cilju potpuno odustajanje od svake slobode. Taj nedostatak, povezan s uobraženošću, pedanterijom, birokratskom ohološću, opsjednutošću paragrafiima i cjepidlačenjem — to je njemački duh nikogovića, kojem vladajuća klasa zahvaljuje svoj tupoglav uspon od njegovane stare kulture do nov-

čane moći, kao i komfornom položaju na internacionalnom tržištu roblja, i koji je njemački radnički pokret vodio sve dalje od socijalizma na put rezignacije i do unutarnje truleži i nesposobnosti za borbu. To je ono što ja, obuhvaćajući sav jad našega vremena, zovem bizmarksizmom.

Paralelu Bismarckove neteorijske prakse i Marxove nepraktičke teorije već je prije 5 i pol desetljeća povukao Mihail Bakunjin, kojega površni prosuđivači mnogostruko proglašavaju antisemitom i neprijateljem Nijemaca. On nije bio nijedno od to dvoje i izričito se branio od toga da ga smatraju bilo jednim bilo drugim. Ipak, on u svojim polemikama uvijek iznova bjesni razjarenom mržnjom protiv "Nijemaca" i "Židova". Neka znaju naši hakenkreuz-Teutonci da je Bakunjin oba izraza upotrebljavao da njima označi jedno te isto svojstvo, čak ono za koje ja predlažem riječ bizmarksizam. Bakunjin je psovao njemačke Židove i židovske Nijemce i mislio pritom na duh despotije i centralističkog autoriteta što su ga prakticirali Nijemac Bismarck i Židov Marx u jednakom neprijateljstvu prema ljudskoj vrijednosti i slobodi; s toga gledišta on je potpuno identificirao pojmove nijemstva i židovstva, razumije se, pri potpunoj svijesti da time karakterizira samo jednu jedinu manu, za koju su mu se činile reprezentativnima određena vrsta Nijemaca i određena vrsta Židova.

Mihail Bakunjin mrtav je više od 50 godina. Neutješna proročanstva koja je ostavio za sobom proleterskoj revoluciji za slučaj da bismarkovstvo zarazi Europu, a marksovstvo radnički pokret, u zastrašujućoj su mjeri postala istina. Ali već se naginju sjene propasti nad obama područjima infekcije. Ako sam ovdje jednom preuzeo riječ o "smrtnoj krizi kapitalizma", tada je u zabludi drug koji me napada zbog toga, krivo misleći da sam se i ja predao fatalističkoj ideologiji marksizma koja vidi kako svjetska povijest prema željeznim zakonima, neovisno o aktivnoj volji ljudi za činom u "prirodno nužnom" razvitku dijalektički izvršava svoj zadatak. Naprotiv: potpuno se slažem s pogledom Gustava Landauera da je uvijek i posvuda moguće uklanjanje kapitalizma i zasnivanje socijalizma,